

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Küreselleşme ile değişen kavramlar: Apple ABD ekonomisine zarar mı veriyor?

*Ayşegül Dinççağ
Araştırmacı*

*TEPAV Değerlendirme Notu
Mart 2011*

Küreselleşme ile değişen kavramlar: Apple ABD ekonomisine zarar mı veriyor?¹

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdeki ucuz işgücü, hammadde, enerji, vb. imkânlardan daha fazla yararlanmaya başlamışlardır. Çok uluslu şirketler, üretimlerini gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirerek bu ülkelerdeki düşük maliyetler sayesinde daha etkin değer zincirleri kurabilmiştir. Bu durum, küresel ağların gelişmesiyle dünyadaki ticaret dengelerinin değişmesine neden olmuş, son yıllarda ülkelerin ödemeler dengesi hesaplarında büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Son dönemde başta ABD olmak üzere pek çok ülkede tartışılan cari açık probleminin küreselleşme sürecinden bağımsız olarak değerlendirilmesi, çok uluslu şirketler ve ülkeler arası değer zincirlerinin göz ardı edilmesi anlamına geleceğinden, eksik bir değerlendirme olacaktır. Bu nedenle, küreselleşen dünyada ulus devlet esaslı analizlerin artık daha dikkatli yapılması gerekmektedir.

Bu değerlendirme notu, dış ticaret ve ödemeler dengesi hesaplarında ulus devlet esaslı analizlerin durumu olduğundan farklı yansıtılabileceğini savunmaktadır. Bu nedenle, bu hesaplarda uluslararası ticaret ağlarını da dikkate alacak şekilde, yeni tanımların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Aşağıda, Apple ve iPhone örneği üzerinden bu durum açıklanmakta, dış ticaret dengesi ve cari denge hesaplarında ulus-devlet bazlı tanımların yeterliliği sorgulanmaktadır. Mevcut tanım yerine, ticaret dengesinin katma değere göre hesaplanmasının veya çok uluslu şirketlerin kendi içindeki aktivitelerinin bu hesaplara dahil edilmemesinin ülkeler arası dengeleri daha iyi yansıtılabileceği görülmektedir.

Katma değer faktörü ve iPhone örneği

Geçtiğimiz günlerde Asya Kalkınma Bankası tarafından yayınlanan bir raporda, ABD merkezli Apple firmasının iPhone üretimini Çin’de gerçekleştirmesi sonucunda ABD-Çin ticaret dengesinin ABD aleyhine daha da bozulduğu anlatılmaktadır².

iPhone üretim sürecinde Apple haricinde 9 firma rol oynamaktadır. Bu firmalar ABD, Almanya, Japonya, Kore ve Tayvan firmalarıdır. Tablo 1’de bir iPhone 3G’nin parçaları ve maliyetleri görülmektedir. Buna göre, tabloda görülen 8 firmanın ürettiği parçalar, Tayvan merkezli Foxconn şirketinin Çin’deki üssünde bir araya getirilir. Üretilen telefonlar, Çin üzerinden ABD ve diğer ülkelere ihraç edilir.

iPhone’un üretim süreci ve maliyet yapısı, ABD-Çin ticaret dengesini ABD aleyhine bozmaktadır: Bir iPhone’un 178.96 dolar olan maliyetinin sadece 6.5 dolarlık kısmı (yüzde 3.6’sı) Çin’den kaynaklandığı halde, Çin’den ABD’ye satılan ürünler tamamen

¹ Ayşegül Dinççağ, TEPAV Araştırmacısı, <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1114/Aysegul+Dinccag>

² Xing ve Detert (2010), “How the iPhone Widens the United States Trade Deficit with the People’s Republic of China,” Asya Kalkınma Bankası

Çin'in ihracatı olarak görünmektedir³. Oysa 2009 yılında Çin'den ABD'ye yapılan 2 milyar dolarlık iPhone ihracatının sadece 73 milyon dolarlık kısmı Çin'de yaratılan katma değerden kaynaklanmaktadır⁴.

Tablo 1. Apple iPhone 3G Bileşen ve Maliyetleri

Üretici	Parça	Maliyet (\$)
Toshiba (Japonya)	Flash Bellek	24.00
	Ekran Modülü	19.25
	Dokunmatik Ekran	16.00
Samsung (Kore)	Uygulama İşlemcisi	14.46
	SDRAM-Mobil DDR	8.50
Infineon (Almanya)	Baseband	13.00
	Kamera Modülü	9.55
	RF Telsizi	2.80
	GPS Alıcısı	2.25
	Power IC RF Fonksiyonu	1.25
Broadcom (ABD)	Bluetooth/FM/WLAN	5.95
Numonyx (ABD)	Memory MCP	3.65
Murata (Japan)	FEM	1.35
Dialog Semiconductor (Almanya)	Power IC Fonksiyon Uygulama İşlemcisi	1.30
Cirrus Logic (ABD)	Ses Kodlayıcı	1.15
Diğer Parçalar		48.00
Toplam Parça Maliyeti		172.46
Montaj Maliyeti (Çin)		6.50
Toplam Maliyet		178.96

Kaynak: Xing ve Detert (2010)

Yukarıdaki tabloya göre, Apple'ın çok uluslu üretim zincirinde sadece montaj üssü olan Çin'in ABD'nin dış ticaret açığını artırmada pek fazla rolü olduğu söylenemez. Apple firmasının üretim süreçleri, ABD'deki merkezinde belirlenmekte, fiyat politikası ve ilgili kararlar yine ABD'de alınmaktadır. Çin'in dış ticaretteki dengesizliği gidermek için alabileceği tek karar, Yuan'ın değer kazanmasına izin vermektir. Ancak, Yuan'ın değerlendirilmesi durumunda bile, Apple kurlardaki değişikliğin fiyatlarına yansımaya izin veremeyebilir. Xing ve Detert'in makalesinde yapılan hesaplamalara göre, Yuan'ın

³ 2009 yılında sadece iPhone satışları nedeniyle ABD'nin dış ticaret açığı 1.9 milyar dolar artmıştır (ABD-Çin arasındaki dış ticaret dengesinin yüzde 0.8'i). Önümüzdeki yıllarda artan satışlar nedeniyle bu durumun daha da kötüleşmesi beklenmektedir.

⁴ Aynı durum Apple'ın diğer ürünleri için de geçerlidir. iPod ve iPad, benzer üretim süreçleri ile Çin'de montajlanarak ABD ve diğer ülkelere satılmaktadır. Çin'in bu ürünlerdeki katma değeri yüzde 3-yüzde 5 arasında değişmektedir (Kaynak: iSuppli Market Research)

değerinde yapılabilecek yüzde 20 oranındaki artış bile, Çin'den ABD'ye yapılan iPhone ihracatını en fazla yüzde 6.8 oranında azaltabilecektir.

Bu durumda, çok uluslu üretim zincirlerinin giderek yayıldığı bir dünyada, dış ticaret dengelerinin sadece ulus-devlet tanımına göre hesaplanması yeterli olmamaktadır. Standart ülke sınırlarına göre hesaplanan "ticaret dengesi = ihracat - ithalat" formülüne ek olarak "ticaret dengesi = katma değer - ithalat" formülünün de dikkate alınması, mevcut durumu daha iyi yansıtabilir.

Çok uluslu şirketlerin etkisi

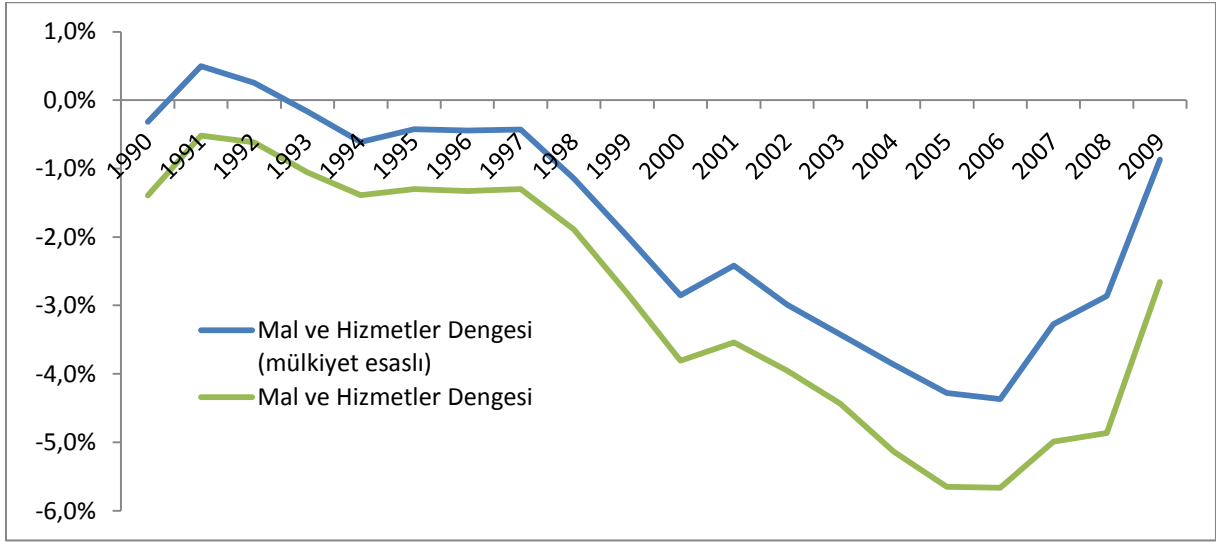
Benzer durum cari denge kavramı için de geçerlidir. Çok uluslu şirketlerin aktiviteleri, merkezdeki ülkeyi iki şekilde etkileyebilir: Eğer üretim yapılan ülkelerden pazar olarak da yararlanılıyorsa merkez ülkenin cari açığı azalır. Ancak üretilen ürünler merkez ülkeye geri gönderilerek burada satılıyorsa, bu durumda merkez ülkenin cari açığı artar⁵.

Bu ikinci durum, maliyetleri azaltmak amacı ile üretimini başka ülkelere kaydıran ülkelerde cari açık sorununu başka bir boyuta taşımaktadır. Özellikle ABD gibi, cari açığın yaklaşık üçte birinin kendi şirketlerinin yurt dışı aktivitelerinden kaynaklandığı bilinen ülkelerde, artan cari açık küreselleşmenin doğal bir sonucu olduğundan, çok uluslu şirketler faaliyet gösterdiği sürece cari dengelerdeki bozulma önlenemez. Ayrıca, çok uluslu şirketler üretim stratejilerini ve kâr yapılarını uzun vadeli olarak planladığından, döviz kurlarında meydana gelecek değişiklikler de bu dengeleri tersine çevirmeye yeterli olmayacaktır.

Amerikan Ticaret Bakanlığı'na bağlı olan Ekonomik Analiz Bürosu (BEA), mal ve hizmetler dengesi hesaplarında farklı bir tanıma da yer vermektedir: Mülkiyet esaslı (ownership-based) denge tanımı. Bu tanım, çok uluslu firmaların kendi şubeleri arasında gerçekleşen ticareti hesaba katmadan mal ve hizmetler dengesini yeniden hesaplamaktadır. Buna göre, ABD ödemeler dengesinin en büyük iki kalemi olan mal ve hizmetler dengesi, yeni tanıma göre yüzde 1,5-yüzde 2 daha düşük çıkmaktadır. Bu durum da, ABD'deki cari açığın ekonomiye getirdiği riskin gerçekte daha düşük olduğunu göstermektedir.

⁵ McKinsey (2004), "A New Look at the U.S. Current Account Deficit: The Role of Multinational Companies"

Şekil 1. ABD Mal ve Hizmetler Dengesi, GSYH'ye Oranı (%)

Kaynak: BEA

Sonuç olarak, çok uluslu şirketlerin dünyaya yayılması ülkeler arası dengeleri değiştirdiğinden bu süreçte bazı göstergelerin üzerinde yeniden düşünülmesi gereklidir. Gelişmiş ülkelerde ticaret ve ödemeler dengesi gibi göstergeleri olumsuz etkileyen bu süreç, gelişmekte olan bazı ülkelerde de tam tersine durumu olduğundan daha iyi gösterebilir. Örneğin, çok uluslu şirketlerin üretim üssü olarak yerleştiği ülkelerde dış ticaret ve ödemeler dengesi olumlu etkileneceğinden bu ülkelerde ekonominin taşıdığı risk daha düşük görünebilir. Klasik tanımların yerine, dış ticaret dengesinin katma değere göre, ödemeler dengesinin ise mülkiyete göre hesaplanması ekonomilerin durumları hakkında alternatif bir fikir verecektir. Ayrıca, bir ülkede ekonominin durumunu gösteren borsa endeksleri gibi göstergeler de çok uluslu şirket kararlarından etkileneceğinden, küreselleşme sürecinde tüm bu göstergelerin yeniden yorumlanması gerekmektedir.

Bu kavramlar, Türkiye gibi orta teknolojiye yüksek teknolojiye üretim desenine geçme sürecindeki ülkeler için de önem taşımaktadır. Çok uluslu şirketlerin ülkemizde yapmakta olduğu üretim sonucu ihracat desenimizde görülen değişikliklerin ekonomiye etkilerinin incelenmesi için uluslararası değer zincirleri dikkate alınmalı, bunun yanı sıra cari açık sorunu da küreselleşme bağlamında yeniden düşünülmelidir. Ulus-devlet esaslı iktisadi tanımlar, küresel değer zincirlerine eklenmesi sürecindeki ülkemizde de mevcut durumun incelenmesi için tek başına yeterli olmayacaktır.